Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları

Turkish Plant Names in Lügât-i Müşkilât-i Eczâ

Paki KÜÇÜKER*

Özet

Eski Anadolu Türkçesinin devamı olan Osmanlı Türkçesi Döneminde Osmanlı Devleti'nin resmî dili olarak kullanılan ve Oğuz Türkçesinin kaynaklık ettiği yazı diliyle birçok alanda önemli eserler verilmiştir. Bu eserler içerisinde dilin terim yapma yollarını ve genişleme imkânlarını göstermesi açısından ihtisas eserlerinin önemi büyüktür. Çalışmamıza kaynaklık eden eser bir tıp sözlüğüdür ve bu yönüyle bir ihtisas eseridir. Bu çalışmada 17. yüzyılda yazılan Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ adlı tıp sözlüğü taranmış, eski tıp anlayışında ilaç yapımında daha çok bitkilerin kullanılması gerçeğinden hareketle, eserde bitki adlarının daha fazla oluşu dikkate alınarak Türkçe bitki adları bakımından eserin söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kaynak olarak incelediğimiz eser bir sözlük olması sebebiyle yazıldığı dönem Türkçesinin botanik terimleri açısından söz varlığı hakkında fikir verebilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: tıp yazmaları, Osmanlı Türkçesi, bitki adları, Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ

Abstract

Important works were givens by written language which source is the Oguz Turkish and formal language of Ottoman Empire, in the Ottoman Turkish period, continious of Old Anatolian Turkish. In all these works, the specialized works have importance, in the sense of point out language demonstrating improvement possibility and way of making term. The work that we analyzed as a source is a medicine glossary and with this aspect it is a specialized work. In this study, "Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ" named medical glossary scanned, reality of using plants in making medicine in old medical perspective, considering the plant name richness in this work, vocabulary of the work presented from the point of view Turkish plant names. The work that we examined as a source could give an idea about Turkish botanical terms of the written period because of being a glossary.

Key Words: medical manuscripts, Ottoman Turkish, Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ, plant names

Giriş

İnsanoğlunun yaradılışından beri hangi devirde olursa olsun insanların yaşadığı her coğrafyada, her zaman diliminde hastalıkları tedavi eden bir hekim vardı. İlk zamanlardan sentetik maddelerin ilaç yapımında kullanılmaya başlandığı modern tıbba kadar ilaç yapımında bitkiler birincil malzeme olarak kullanılmıştır. "Bitkilerin tıpta ilaç olarak kullanılması bitki adlarını bir tıp ve eczacılık terimi haline getirmiştir. Bu nedenle de bitki adları üzerine yapılan çalışmalar botanik biliminin sınırlarını aşarak farklı bilim alanlarına araştırma konusu olmuştur (Önler, 2004a:274)." "Bitkilerin insan yaşamındaki vazgeçilmezliği her dilde bitkilerin adlandırmalarını zengin bir alan haline getirmiştir (Önler, 2004b:273)."

Türkçemiz bitki adları bakımından oldukça zengin bir dildir. "Türkçede yazı diline girmiş olan bitki isimlerinin yanında halk arasında kullanılan ve bölgelere göre değişiklik gösteren bitki isimleri, çeşitli alanlarda yapılmış çok sayıda çalışmaya rağmen şimdiye kadar tam olarak ortaya konamamıştır (Şahin, 2007a:571)." Üzerinde çalıştığımız eserde aynı bitki için birden fazla Türkçe kökenli sözcüğün kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durumu eseri hazırlayan Lârendevî'nin bitkilerin bölge bölge değişkenlik gösteren yöresel isimlerini kullanmış olmasıyla açıklamak mümkündür. Zira bugün Anadolu ağızlarında aynı bitkinin farklı ağız bölgelerinde farklı isimlerle anıldığı görülmektedir.

Günümüz Türkiye Türkçesinde bile yazı diline girmemiş çok sayıda bitki adının bulunduğu bilinmektedir. "Bu alandaki terimlerin çokluğu, hemen her yörede aynı bitkinin farklı kelimelerle adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bunların gerek derlenmesi gerekse karşılıklarının doğru bir biçimde belirtilmesi bu alandaki çalışmaların en önemli güçlüğüdür (Şahin, 2007b:571)."

* Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bitkilerin adlandırmaları bazen "ot, ağaç, çiçek, diken, kök" gibi kelimelerin yardımıyla yapılırken **[çūbān dikeni (14b/20), ṭalaḳ otı (25a/14), ḳoḳar aġaç (15a/5)]** bazen de anlam kayması (değişmesi) yoluyla yapılmıştır: "çobansüzgeci **(çūbān süzegi 7a/19)**, günaşığı **(gün ʿāşıġı 45b/3)**, şeytantırnağı **(iblīs ṭırnaġı 3b/19)**" gibi. Anlam değişmesiyle yapılan bu adlandırmaların hayvan ve organ adlarıyla yapılmış olanlarının da sayısı oldukça fazladır: "sığırdili **(şıġır dili 8b/5)**, itmemesi **(it memesi 8b/8)**, meryemeli **(meryem eli 3b/17)**"

Tarihî metinlerdeki bitki adlandırmalarında dikkati çeken bir diğer husus da bu bitkilerin yetiştikleri yerler, tedavisinde kullanıldıkları hastalıklar ya da tıp ilmi dışında kullanıldıkları alanlar (gıda, dokuma gibi) hakkında ipucu edinmemizi sağlamalarıdır: **hindūstān ḳōzı (10a/5),** 'Hindistan cevizi, **ṭalaḳ otı (25a/14)** 'dalak otu', **sūdān zeytūnı (6b/13)** 'Sudan zeytini'.

14-17. yy.lar arasında Anadolu'da çeşitli bilim dallarında birçok eser yazılmıştır. Bu eserler içerisinde tıbbî içerikli eserler önemli bir yer tutar. Bu dönem eserleri üzerinde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu dinî ve edebî içeriklidir. Oysa çeşitli bilim dallarında yazılmış eserler, gerek kelime hazinesi gerekse söz konusu alanlardaki terimler açısından büyük önem taşımaktadır. "Ayrıca bu tür eserler üzerinde yapılacak olan yayınlar, ilgili bilim dallarının tarihlerini araştıran uzmanlara da sağlam malzeme teşkil edecektir (Önler, 1985: 87-130)."

Çalışmamıza kaynaklık eden eser Lârendevî Siyâhî tarafından, 1615 yılında kaleme alınan Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ'dır. Müellif, eserinde Mısır başta olmak üzere birçok ülke gezerek, tıp âlimlerine, konuyla ilgili bilgi sahibi kişilere danıştığını; tıp ve ecza alanında yazılmış birçok kitaptan da yararlanarak, anlamı bilinmeyen yabancı kökenli bitki ve ilaç isimlerinin Türkçe karşılıklarını ve faydalarını öğrenmek suretiyle yaklaşık on yılda eserini tamamladığını ifade etmektedir. Eserin yazılış biçimi ve hikâyesiyle ilgili bu ifadeler aşağıdadır:

> *bilgil ki bu faḳīr ṭālib-i ʿilm-i ebdān olub diyār-ı mışrda vesāʾir seyāḥat ḳılduġum diyārlarda meẕkūr ʿilmüŋ taḥṣīlünde nite kim bal arusı her şükūfeden ʿuṣāresin taḥṣīl ėtdügi miṣālde bu żaʿīfü'l-abd daḫı her bir üstāda rast gelüb ve her bir dervīş ṣāḥib-i kemāle dūş olduḳda anlardan bu ʿilme lāzım olan eczālaruŋ müşkil olan isimlerin aḫz ėdüb on yıl miḳdārı seyāḥatde saʿy ėdüb çalışdum ẕikr olınan luġatlaruŋ her birin düşdükce üstāddan istifāde ėdüb żabṭ ü taṣarruf ėdüb ḳaleme getürüb taḥrīr ḳıldum ve ṭıbba mensūb nice kitāb ve risāle görüb yazmaġumı şürūʿ ėyledüm ve ol ẕikr olınan eczālaruŋ ʿarabī ve fārīsī ve yūnānī ve berberī her bir eczānuŋ esmāsını külliyet üzre her bir eczā ne resme tesmiye olursa kendü lisānlarumuza tesmiye olındugı üzre cemʿ ėdüb luġat-ı müşkilāt-ı eczā dėyü ad vėrüb ḫurūf-ı tehecci üzre taḥrīr ėdüb yigirmi sekiz bāb ėdüb beyān ėyledüm her bir ṭālibe āsān olmaḳ içün ammā şol ṭālib ki bu luġatdan ṣafālanub istifāde ėderse ve maḳṣūdına ėrişdükde bu żaʿīfü'l-ʿibādü'l-ḳaramanī min belde-i lārende dervīş siyāhī ḫayr duʿādan ferāmūş ėtmeyeler (**LME. Manisa 45Hk 1460/2; *1b 1-17*)**

Eserde, Arapça, Farsça, Grekçe, Hintçe, Süryanice, Ermenice, İbranice şifalı bitki ve bitki köklerinin, şifalı taşlar ve killerin, çeşitli hayvan adlarının, birçok cevherin, çeşitli aşların, terkiplerin, macunların ve birçok tıbbî terimin Türkçe karşılıkları verilmiş, kimi zaman da bitkilerin bulundukları yerler, hangi hastalıklara iyi geldikleri ve nasıl kullanıldıkları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Eserin tespit edilen on üç nüshası vardır:

1. Konya İl Halk Kütüphanesi'nde 42 Kon 4723/2 arşiv numaralı nüshanın telifi\istinsahı bilinmemekle beraber eser 37 yaprak 17 satır ve yazı türü rikadır.
2. Cerrahpaşa Kütüphanesi'nde, Cerrahpaşa 2/19 arşiv numaralı nüsha 20 sayfa olup satır sayısı farklıdır. Talik hatla yazılmıştır.
3. Cerrahpaşa Kütüphanesi'ndeki bir diğer nüsha ise Cerrahpaşa 2/146 arşiv numaralı olup 88 yapraktır ve talik hatla yazılmıştır.
4. Gürcistan Bilimler Akademisi Türkçe Yazmalarında bulunan, K 39 arşiv numaralı nüsha, 52 yaprak, satır sayısı değişik, yazı türü nesihtir.

5. İstanbul, Hüseyin Kocabaş Ktp. Türkçe Yazmalarında bulunan nüsha 252/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olup, 58 yapraktır. Satır sayısı 9, yazı türü ise nesihtir.
6. Ankara, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nde, 06 Hk 99 numaralı yazma 99 varak, 6 satır, yazı türü ise taliktir.
7. Topkapı Sarayı Müzesi'nde 3/1690 arşiv numarasında kayıtlı olan nüsha istinsah tarihi belli tek nüshadır; fakat sayfa sayısı eksiktir. 41 yaprak ve talik hatla yazılmıştır.
8. İstanbul, Çapa Ktp. Çapa 2/3338 arşiv nolu yazma 30 sayfa, 11 satır ve yazı türü nesihtir.
9. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Ktp. 2/7095 arşiv numaralı, 32 yaprak, satır sayısı farklı yazı türü taliktir.
10. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kitaplığı'nda, 1/1034 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha 35 yaprak, 10 satır, yazı türü nesih.
11. Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Kitaplığı'nda, 7/455 arşiv numaralı yazma 48 yaprak, 8 satır, yazı türü nesih.
12. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde, 45 Hk 1440/2 numaralı nüsha 56 yaprak olup, satır sayısı değişken ve yazı türü taliktir.
13. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45Hk 1460/2 numaralı nüsha 63 yaprak olup, satır sayısı 21, yazı türü taliktir.

Çalışmamıza kaynaklık eden nüsha 45 Hk 1460/2 arşiv numarasıyla Manisa İl Halk Kütüphanesinde kayıtlıdır. Bu nüsha 190x130-140x82 mm. ölçülerinde, her sayfasında yirmi bir satır bulunan talik hatla yazılmış 63 varaktır. Sırtı, sertabı ve sağ kapak ön kenarı vişne rengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı, mıklepli mukavva ciltli, yaprakları rutubet lekeli, söz başları ve keşideler kırmızıdır. Eser harekesizdir. Zaman zaman çok az da olsa harekelenmiş kelimelere rastlanmaktadır.

Arapça, Farsça, Grekçe Ermenice, Süryanice kökenli kelimelerin yer aldığı kelime grubu biçimindeki bitki adları kuruluş şekilleri dolayısıyla Türkçe kabul edilip çalışmaya dâhil edilmiştir. Yani birinci unsuru Türkçe ikinci unsuru alıntı olan kelime grubu şeklindeki bitki adları; **eşek mārūlı** 'mārūl' <Gr. Marul (BTS); **ḳoḳar şedef** 'ṣedef'<Ar. Sedef (BTS), **ören güli** 'gül' <Far. Gül (BTS); ikinci unsuru Türkçe birinci unsuru alıntı olan bitki adları; **çūbān dikeni** 'çūbān'<Far. Çoban (BTS), **ḳaṭrān köpügi** 'ḳaṭrān'<Ar. Katran (BTS); her iki unsuru da alıntı olup aldığı ek veya tamlama yapısı bakımından Türkçe olan bitki adları; ḫayır+**lu** dārū 'ḫayır'<Ar. Hayır (BTS) 'dārū' Darı. (BTS)<Far. , ḳudret ḥelvā+**sı** 'ḳudret'<Ar. Kudret (BTS) 'ḥelvā' <Ar. Helva (BTS), yabān pırāṣa+**sı** 'yabān'<Ar. Yaban (BTS) 'pırāṣa'<Gr. Pırasa (BTS); unsur yabancı olup, Türkçe ek getirilerek kullanılan bitki adları; ḳūrdan+**cuḳ** 'ḳūrdan'<Fr. Kürdan (BTS), mārul+**cuḳ** 'mārul'<Gr. Marul (BTS) vb. bitki adları Türkçe kurallarla oluşturulup Türkler tarafından kullanıldıkları için Türkçe olarak değerlendirilmişlerdir.

Yukarıda sıralanan özellikleri dolayısıyla Türkçe kabul edilen bitki adları da dâhil eserde toplam dört yüz on yedi adet Türkçe bitki adı yer almaktadır. Aynı bitki için kullanılan birden çok Türkçe ad ve bunların kuruluş şekilleri müellifin eserini oluştururken bitkilerin yöresel adlarına da yer verdiğini göstermektedir. Eserdeki Türkçe bitki adları şunlardır:

acı bādem Acı badem. (48b/2)

acı mārūl Hindiba, yaban marulu, güneyik; *(Cichorium endiva)*. (9b/17)

acıḳıcı Kuzukulağı otu, labada, hindiba, su teresi; *(Cichorium endivia).* (9b/1)

acur ḳavunı Hıyar gibi uzun bir cins kavun. (14a/2)

adam eli Adameli denilen bir ot. (44b/20)

aġaç ḳavunı Ağaç kavunu, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir ağaç; *(Citrus medica)* ve bu ağacın iri bir limon görünüşündeki buruşuk kabuklu yemişi. (2b/1)

aġaç südlegeni Ağaç sütleğeni. (12b/5)

aġzı açuḳ Ağzıaçık denilen Hindistan'da yetişen, zambak şeklinde, sarımsı, güzel kokulu çiçeği olan, ilâç olarak da kullanılan bir bitki. (38a/16)

aḳ büber Bir cins biber, ak biber.(13b/12)

aḳ encīr Bir çeşit incir, beyaz incir. (8b/12)

aḳ gül Ak gül, van gülü, mısır gülü. (53a/19)

aḳ ḫardal Ak hardal, acı tere tohumu. (2a/6)

aḳ ḥaşḫāş Ak haşhaş. (14b/14)

aḳ ḥurmā Ak hurma. (11a/6)

aḳ ḳaranful Ak karanfil. (53a/12)

aḳ ṣıçan otı Ak sıçan otu. (24a/14)

aḳ sögüd Ak söğüt. (28b/20)

aḳ sūsen Beyaz zambak. (4b/11)

aḳ tūt Beyaz dut. (13a/3)

ʿaḳlı gideren ot Afyon; *(Papaver somniferum)*. (48a/7)

ʿaḳreb otı Çıyanotu; *(Polygonum bistorta).* (33a/9)

alma Elma; *(Pirus malus).* (12a/2)

anduz Andız, yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç, kırlarda yetişen zararlı bir ot; *(Juniperus drupacea).* (15a/16).

ardu(ı)ç Ardıç, servigillerden, güzel kokulu, yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık; *(Juniperus).* (2a/5)

arduç giligi Ardıç meyvesi. (14a/10)

arpa Buğdaygillerden bir bitki;*(Hordeum vulgare)*. (14a/5)

at kesdānesi At kestanesi, Hint kestanesi; *(Aesculus hippocastanum).* (9b/9)

aṭa ṣoġanı Adasoğanı; *(Urginea maritima).* (3a/6)

ayıṭ Ayıt, hayıt, beşparmak otu; *(Vitex agnus castus).* (17b/4)

ayruḳ Ayrık otu; *(Cynodon dactylon).* (37b/11)

ayu eli Ayıeli, ayıpençesi de denilen çiçekleri kurutularak çaylara koku vermesi için katılan, çok yıllık, dikenli ve otsu bir bitki; *(Acanthus hirsutus).* (19a/15)

ayu güli Ayı gülü, bir şakayık türü; *(Peconia corollina).* (36b/3)

ayu ḳulaġı Ayıkulağı denilen bir bitki, çalba, karağan; *(Phlomis grandiflora).* (3b/15)

ayu pençesi Ayıeli, ayıpençesi, çiçekleri kurutularak çaylara koku vermesi için katılan, çok yıllık, dikenli ve otsu bir bitki; *(Acanthus hirsutus)*. (44a/21)

ayu üzümi Ayı üzümü, kurt üzümü, çay üzümü, fundagillerden ahlat ağacı ya da murdar ağaç olarak bilinen kırmızı, küçük taneli yemişler veren, tüylü bir bitki; *(Arbutus uva ursi).* (36a/13).

ayva Ayva; *(Cydonia vulgaris).* (10a/12)

ayva ṭana Ayvadana, ayvadene, civanperçemi, kovan çiçeği, ak yavşan, barsama otu; *(Achillea)*. (29a/13)

azvay Sarısabır denilen acı bir bitki; *(Aloe vera)* . (33a/17)

baġa yapraġı Bağa yaprağı, beşdamar otu, kırksinir otu; *(Plantago).* (4a/1)

baldıran Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan; *(Conium maculatum)*. (16a/17)

baldırı ḳara Baldırı kara otu, kara baldır otu, nemli yerlerde yetişen birçok eğrelti otu türünün ortak adı; *(Asplenium adianthum nigrum)*. (7b/15)

bambul Bambul otu, sıcak ve ılıman bölgelerde yetişen otsu veya çalı türü bir bitki, mambol otu, vanilya çiçeği; *(Heliotropium europaeum).*(33a/8)

baylıḳ Baylık otu, kurtboğan otu; *(A. lycoctonun)*. (20b/1)

beg börgi Kadifeçiçeği, horozibiği; *(Fumaria officinalis)*. (31a/6)

bek mantar Yaprağı susam yaprağına, kökü ada soğanına benzeyen, uzun başlı, sert bir çeşit mantar. (40b/18)

bengilik Afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici "ban" denilen bir bitki. (53a/15)

berrī ḳoḳar ṣedef Yabani kokar sedef**.** (18b/13)

bėş barmaḳ Beşparmak otu; *(Potentilla erecta)*. (7a/19)

beyāż ṣoġan Soğan; *(Allium cepa)*. (18b/16)

bıçaḳ otı Kılır otunun bükülmeyen, daha sert olan bir cinsi. (24b/11)

bıldırcın otı Çin'de yetişen zehirli bir ot. (7b/9)

bilik Meşe ağacı meyvesi, palamut. (20b/2)

boġa dikeni Boğa dikeni, çok yıllık, otsu ve dikenli bitkilerdir, eşek dikeni, deve dikeni, yılan dikeni, deve elması, guga dikeni, hölemez, tüsü; *(Eryngium)* . (8a/1)

boġasıḳ otı Boğa otu. (53b/18)

boṭurca maḥmūd Bodurmahmut, kısamahmut otu, yer çamı, iştah açıcı ve mide ağrılarını giderici olarak kullanılır; *(Teucrium chamaedrys)*. (22a/2)

boy Poy otu, tohumları kırmızı bibere benzeyen, 10-50 cm. yükseklikte, karabiberle karıştırılarak pastırma çemeninde kullanılan bir bitki; *(Trigonella joenumgraecum).* (31a/14)

bögrülce Börülce, fasulyeye benzer bir bitki; *(Vigna sinensis)*. (13b/16)

bögürtlen Böğürtlen; *(Rubus)*. (2a/20)

börce Fasulye; *(Phaseolus vulgaris).* (24b/14)

bözcek Kırmızı yemişli bir bitki. (26b/16)

buġday Buğday; *(*Triticum *aestivum).* (5b/8)

buġday delücesi Buğday delicesi. (22b/13)

burç Burç ağ, gögce ağ, ökseotu; *(Viscum album)*. (2a/11)

burçaḳ Burçak, baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi; *(Vicia ervilia).* (6a/2)

burçalaḳ 1. Burçalak, burçak, zehirli bir ot. 2. Kızılca buğday, çöven kökü. (45a/21)

būstānī güyegü otı Bostanî kekik otu. (32b/3)

būstānī kekik Yabani kekik. (50b/4)

būstānī yarpuz Yabani yarpuz. (16a/7)

butraḳ Pıtırak; *(Tribulus terrestris).* (21a/20)

buyan aġacı Meyan ağacı. (27a/10)

buzaġı burnı Buzağıburnu yemişi. (4a/15)

buzaġı otı Buzağı otu. (4a/20)

çādır çiçegi Çadır çiçeği, nilüfergillerden, Çin ve Amerika ırmaklarında yetişen, büyük yapraklı, pembe ve beyaz çiçekli bir bitki; *(Euryaleferox).* (53a/12)

çaḳır dikeni Çakırdikeni; *(Eringium campestre)*. (23a/20)

çam aġacı Çam ağacı; *(Pinus)*. (29a/18)

çam çoġanı Çam çöveni, şam çöveni; *(Salicornia herbacea)*. (37a/21)

çavdar Buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki; *(Secale cereale)*. (7b/1)

çekirge ayaġı Çekirgeayağı denilen turunç gibi güzel kokan bir ot. (25b/6)

çet(d)ene Sakız ağacı meyvesi, çitlembik**;** kendir, kenevir tohumu. (14b/6), (14b/5)

çetük otı Kedi otu, çetük otu; *(Asarum europaeum)*. (2a/18)

çırtatan\ cırtatan düglegi Ebucehil karpuzu, kargadüleği, kargadüveleği; *(Citrullus colocynthis)*. (3a/2)

çıyan otı Çıyan otu; *(Polygonum bistorta)*. (17b/5)

çigdem Çiğdem çiçeği; *(Crocus cancellatus)*. (31a/4)

çirişlik otı Çiriş otu, kar kalktıktan hemen sonra çıkan bir ot, yaprakları sebze olarak kullanılan, aşağı yukarı bir metre yüksekliğinde bir bitki, dağ pırasası; *(Asphodelus)*. (7b/21)

çivit 1. Baklagillerden, yapraklarından çivit çıkarılan bitki türü; *(İndigofera).* 2. Turpgillerden, yapraklarından mavi boya çıkarılan bitki; *(İsalis tinctoria).* (35b/18)

çoġan Çöven otu, kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü; *(Gypsophila struthium).* (32a/21)

çöpleme Çöpleme otu, ak çöpleme; *(Helleborus album)* ve kara çöpleme; *(Helleborus orientalis)*. (17a/7)

çört(d)ük Maydanozgillerden turşu küplerinin ağzına konan sarı çiçekli, küçük yapraklı ve güzel kokulu bir yaban bitkisi, çöğür, çörtlük, çörtük*; (Echinophora tenuifolia)*. (14b/6)

çörek otı Çörek otu; *(Nigella sativa)*. (32b/9)

çūbān dikeni Çoban dikeni; *(Centaurea urvillei)*.

çūbān süzegi Çobansüzgeci, çiçekli dal uçlarında sütü kestirmekte kullanılan maya bulunan, bir yıllık veya çok yıllık otsu bitki, yoğurt otu; *(Galium)*. (7a/19)

çūbān ṭayaġı Çobandayağı, kuşekmeği, çobandeğneği, eşek madımağı, kadımalak, keçimemesi, kurtpençesi; *(Polygonum aviculare)*. (22b/13)

çüve Sedir ağacı cinsinden su kenarlarında biten ağaç. (35b/5)

delüce Buğdaygillerden, genellikle buğday tarlalarında yetişen, tohumu zehirli, yabani bir bitki; *(Lolium temulentum).* (9b/3)

delüce baḳla Beyaz çiçekleri olan, acı olan taneleri suda tatlılaştırılarak yenilen bir yıllık otsu bitki, acı bakla, delice bakla, gâvur baklası, koyun baklası, kurt baklası, yaban baklası, Yahudi baklası; (*Lupinus termis)*. (11b/17)

demür bozan Tırfıl, yabanî yonca. (24b/21)

demür dikeni Demirdikeni, çobankalgıdan da denilen, dikenli, battığı zaman dikeni çok acıtan bir ot; *(Tribulus terrestris)*. (4b/19)

deşt alma 1. Yaban elması. 2. Alıç denilen meyve. (6a/1)

deve alması Deveelması, çakırdiken, maydanozgillerden hekimlikte kullanılan bir bitki; *(Arctium tomentosum)*. (41a/4)

deve dikeni Deve dikeni, peygamber dikeni, eşek dikeni, meryemanadikeni, kara yantak, boğa dikeni; *(Alhagi pseudalhagi)*. (28b/8)

deve etmegi Deveekmeği otu. (22a/6)

deve otı Deve otu. (24a/6)

deve ṭabanı Devetabanı, geniş yapraklı bir süs bitkisi *(Phlodentron).* (3a/21)

develik Ebegümeci. (3b/13)

dırfıl/dılfıl/tırfıl Dırfıl otu, çimenler arasında biten üç yapraklı bir çeşit ot, üçgül; *(Medicago sativa)*. (28a/10), (3a/18), (19a/3)

dil ṭamaḳ çiçegi Dildamak çiçeğinin dibi, salep kökü, tilkitaşağı otu, itkasarı; *(Orchis hircina).* (40b/3)

dilkü ḳuyruġı Tilkikuyruğu; 1.Kırmızı çiçek açan bir bitki. 2.İnce dikenli, mavi çiçekli bir bitki. 3.Hayvanlara yedirilen bir çeşit ot. 4. Uzun salkımlı bir çeşit ak üzüm. (2b/7)

dilkü ṭaşaġı Tilkitaşağı otu, itkasarı; *(Orchis hircina).* (28b/13)

dilkü üzümi Tilki üzümü, it üzümü, Patlıcangillerden, 20-50cm yüksekliğinde, bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık otsu bir bitki; *(Solanum nigrum*), böğürtlen; *(Rubus caesus).* (3b/1)

diş ḳūrdancuḳları Kılır otu, çiçeklerindeki tohum sapları kürdan yerine kullanılan, bazı yerlerde kuş yuvası denilen bir ot, diş otu, hilal otu, mısır anasonu; *(Ammi visnaga)*. (17b/10)

dīv ṣaḳalı Devsakalı otu. (47a/8)

döngel Döngel, töngel, muşmula, gelinboğan; *(Mespilus germanica)*. (4a/7)

dügün çiçegi Düğün çiçeği, turnaayağı, sütlüce; *(Ranunculus)*. (43a/13)

dülek Kavun ve karpuzun olmamışı, kelek, divlek, düvlek, düvelek, düglek. (22b/19)

düz baġa Su teresi; *(Nasturium officinale).* (23b/16)

ebe gömeci Ebegümeci, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki; *(Malva siylvestris)*. (15b/12)

ebūcehīl ḳarpūzı Ebucehil karpuzu, kabakgillerden, elma büyüklüğündeki meyvesi çok acı ve iç sürdürücü, ishal yapıcı bir bitki, acı hıyar, acı elma, acı karpuz, it hıyarı, hanzal; *(Citrullus colocynthis)*. (12b/20)

egir Egir, karın ağrısını sağaltmak için kullanılan şifalı bir köktür, kasıkotu, azakeğeri, hazambel, yel otu, eğil; *(Acorus calamus)*. (5b/20)

eklemeç Sarmaşık otu; *(Hedera helix).* (27a/3)

elem Sığırlara verilen yem, darı; *(Panicum miliaceum)*. (6b/3)

eŋir Enir, tavşan kirazı; *(Ruscus aculeatus)*. (45a/10)

eŋlik 1. Boyacılıkta kullanılan kökü kızıl bir çeşit ot. 2. Yağ ya da balmumu ile karıştırılarak merhem yapılan bir çeşit ot. (3b/21)

er ḳurtaran Er kurtaran, kökü çövene benzeyen, eflâtun çiçekli, lapa yapılarak çıbanları oldurmakda kullanılan bir çeşit bitki. (25a/8)

erik Erik; *(Prunus domestica)*. (6b/17)

eşek güli İçi kızıl, dışı sarı bir gül, eşek gülü. (53a/10)

eşek mārūlı Eşek marulu; *(Sonchus oleraceus)*. (5a/17)

eşek rāziyānesi Eşek rezenesi, yabani rezene. (42a/7)

evelek Evelek otu, labada, develik, efelek, evelik; *(Rumex)*. (4a/14)
eyrelti Eğrelti otu; *(Driopteris filix-mas).* (8b/15)
ezeltere Anason; *(Pimpinella anisum).* (51a/18)
ferik 1. Buğday başaklarının yeni sertleşmeye başladığı zamanki durumu. 2. Taze fasulye. 3. Tek çekirdekli kuru tane fasulye. (39a/18)
gelgeç 1. Gelgeç, geldigeçti, dokuz dipli, kar çiçeği, süsengillerden, beyaz ve pembe çiçekler açan soğanlı bitki; *(Leuconium).* 2. Marulcuk, düğün çiçeğigillerden, kökleri iç sürdürücü olarak kullanılan, kara çöpleme, yeşil çöpleme ve sarı çöpleme gibi türleri olan bir bitki, marulcuk; *(Helleborus).* (19b/14)
gelincük Gelincik çiçeği, yazın kırlarda, özellikle ekin tarlalarında yetişen, kırmızı ve otsu bitki, gün gülü; *(Papaver rhoeas)*. (2b/11)
gendem Dibekte dövülerek yemek yapılan buğday ya da arpa, gendime. (22b/13)
geven Geven, baklagillerden, çok yıllık, bazı türlerinden kitre denilen zamk çıkarılan, dikenli bir çalı, keven; *(Astragalus).* (40b/14)
gezdigeçdi Sarı susam. (4b/4)
gezer Havuç DLT (43a/19)
gilik 1. Çam, meşe, ardıç vb. ağaçların meyveleri. 2. Dikenli ardıç. (14a/10)
gögelek Göğelek, ağaçlarda görülen ve asalak olarak yaşayan bir bitki, ökse otu, burç. (7b/1)
gögem 1. Bir çeşit yabani ekşi erik. 2. Yapraklanmış ekin. 3. Biber. (46b/4)
gögen ḳaplan Kirman dağlarında bulunan kaplanların yemekten hoşlandığı, yaprakları hıyar yaprağına benzeyen, beyaz bir kök, kaplan devası, kaplan taşı. (52a/19)
gögercin ayaġı Güvercinayağı otu. (46a/12)
gök çiçegi Dericilerin boya elde etmek için kullandıkları bir çiçek. (16a/18)
göginek/göyinek/güneyik Hindiba, yaban marulu, güneyik, göyinek; *(Cichorium endiva)*. (26b/16), (3a/13), (34a/19)
göz çiçegi Göz çiçeği. (57b/4)
gözlüce yapraḳ Gözlüce yaprak. (9a/13)
gücle büken/gögen Kargabüken, bitişik taç yapraklı iki çenekliler, yaprakları karşılıklı çiçekleri talkım durumunda olan, meyvesi zehirli bir ağaç; *(Stryhnos nux- vomice)*. (38a/15), (5b/1)
gün ʿāşıġı Günaşığı, günebakan çiçeği, ayçiçeği; *(Helianthus annuus).* (45b/3)
günlük Günlük ağacı, sığla ağacı; mukl-ı azrak ve muklü'l- yehud olmak üzere başlıca iki türü vardır; *(Boswellia carteri)*. (10b/6)
güyegü(i) otı Güveği otu, kekik otu, zater; *(Origanum vulgare)*. (20a/13), (32b/3)
ḫarab ṭutan Yer çamı, yer peliti, kısamahmut otu, yer palamutu; *(Ajuga chamaepitys).* (45a/1)
havācıva Havacıva, Akdeniz bölgesinde yetişen ve köklerinden kırmızı boya elde edilen, çok yıllık otsu bir bitki havacıva, tosbağa otu, enlik, kızıl enlik, tüylü boya, yerineği; *(Alkanna tinctoria)*. (54a/5)
ḫayırlu dārū Kırık çıkık sarılan bir ot, eyrelti, hayırlı deva. (23b/14)
ḫayrānlıḳ otı 1. Hint kenevirinden çıkarılan esrar. 2. Kuru ot. (26b/8)
ḫelvācılar boyası Havacıva, tosbağa otu, enlik, kızıl enlik, tüylü boya, yerineği; *(Alkanna tinctoria)*. (3a/15)
hendek "mendek" 1. Baldıran otu; *(Conium maculatum)*. 2. İlkbaharda kırlarda kendiliğinden biten, ısırgana benzer, çorbası yapılan yabanıl bir ot. (44a/6)
ḫıyār şenber Hıyarçember, acur; *(Cassia fistula)*. (10b/17)
hind ḳarpūzı Hint karpuzu. (22a/9)
hind ṭarusı Hint darısı. (23a/10)
hindī̆ şanavber Cinden ağacı, çalı ardıcı; *(Cedrus deodara)*. (22b/8)
hindī̆ ṭopalaḳ Hindî topalak otu. (3a/12)
hindūstān ayvası Hindistan ayvası. (30b/19)
hindūstān ḳōzı Hindistan cevizi; (*Cocos nucifera)*. (10a/5)
ḫurmā ḳoruġı Olgunlaşmamış, ham hurma. (15a/1)
ḫurūs gözi Horozgözü otu, maydanozgillerden, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki; *(Seseli tortuosum).* (27a/4)

ılġun Ilgın ağacı ve yemişi; *(Tamarix tetrandra)*. (3a/15)

ırmaḳ yarpuzı Irmak kenarlarında yetişen bir çeşit yarpuz. (16b/12)

ışırġan Isırgan otu; *(Urtica)*. (2a/1)

iblīs ṭırnaġı Şeytantırnağı, çan çiçeğigilerden, genellikle dağlarda yetişen bir çeşit bitki; *(Phyteuma)*. (5a/16)

ibrāhim dikeni İbrahim dikeni, deve dikeni, yılan dikeni, deve elması; *(Eryngium)*. (41a/4)

igde İğde ağacı ve meyvesi; *(Elaegnus angustifolia)*. (5a/6)

iki ḳardaş ḳanı Kanı durdurmak için kullanılan bir çeşit reçine, ikikardeşkanı ağacı, bakam ağacı; *(Caesalpinia echinata)*. (20a/5)

ilan başı Bir çeşit sarmaşık yemişi. (24b/4)

ilan bıcaġı Yılanbıçağı, yılanekmeği, yılanyastığı, yılanburçağı; *(Dracunculus vulgaris)*. (14a/8)

ilan otı Yılan otu, baldıran, maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu; *(Conium maculatum)*. (40a/2)

ilan şarmısaġı Yılansarımsağı. (13b/4)

ilan üzümi Sarmaşık gibi etrafında olan ağaçlara ve bitkilere sarılan, salkımında onar tane yemişi bulunan bir bitki, ören gülü, yılan üzümü, ak asma, ak sarmaşık, binkulaç, hüsn-i yusuf. (39a/19)

iri pāpādya çiçegi İri papatya, sığır papatyası,sığırgözü, mastı çiçeği, arnika; *(Arnicamontana),* (8b/13)

iri sūdān zeytūnı İri bir cins zeytin. (6b/13)

it burnı İtburnu çiçeği, yabani gül, köpek gülü, kuşburnu; *(Rosa canina)*. (6b/17)

it keseri İtkasarı bitkisi; *(Solanum nigrum)*. (9a/16)

it memesi 1. Köpek üzümü, tilki üzümü. 2. Böğürtlen; *(Solanum nigrum)*. (8b/8)

it öldüren ot Köpeköldüren, kargabüken bitişik taç yapraklı iki çenekliler, yapraklarıkarşılıklı çiçekleri talkım durumunda olan, meyvesi zehirli bir ağaç; *(Stryhnos nux- vomice)*. (20b/3)

it penefşesi Köpekmenekşesi, yabani menekşe; *(Viola Canina)*. (13a/8)

it siki 1. Soğanak da denilen keskin, fena kokulu bir çeşit ot, yabani sarımsak, it siyegi, yaban pırasası, dağ gendenesi; *(Allium porrum)*. (3a/16)

it ṭaşaġı İttaşağı otu. (20b/9)

it üzümi 1. Köpek üzümü, tilki üzümü. 2. Böğürtlen; *(Solanum nigrum)*. (26b/19)

it zencebīli Zehirli bir zencefil türü. (25b/7)

ḳabaḳ Kabak, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki; *(Cucurbita)*. (16b/19)

ḳadın/ḫatun ṭuzluġı Kadıntuzluğu, diken üzümü, ekşimen, karamuk; *(Berberis crataegina)*. (2a/3), (16b/6)

ḳaluġan/ḳuluġan/ḳurluġan Kaluğan dikeni, kalkan dikeni, çakır dikeni, devedikeni, peygamber dikeni; *(Silyum marianum)*. (31a/10), (14b/5),(16a/6)

ḳamış Kamış, buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler *(Phragmites australis)*. (37b/19)

ḳan yaşı Kanyaş denilen, sulak yerlerde biten ayrık cinsinden zehirli bir ot, ganyaş. (42a/11)

ḳaplan elçesi Kaplanpençesi, kaplaneli denilen hoş kokulu bir bitki. (7b/3)

ḳaplan ḳuyruġı Kirman dağlarında bulunan kaplanların yemekten hoşlandığı, yaprakları hıyar yaprağına benzeyen, beyaz bir kök, kaplan devası, kaplan taşı. (54a/4)

ḳar çiçegi Kar çiçeği, dokuzdipli, gelgeç, süsengillerden, beyaz ve pembe çiçekler açan soğanlı bitki. (19b/14)

ḳara aġaç Karaağaç, kerestesi değerli bir ağaç, narven; *(Ulmus)*. (51b/9)

ḳara çöpleme Kara çöpleme otu. (21a/9)

ḳara çörek otı Kara çörek otu. (3a/14)

ḳara günlük Kara günlük. (28a/9)

ḳara helīle Kara helile otu. (6a/6)

ḳara tūt Karadut, böğürtlen. (19b/7)

ḳaraca ot Karacaot, çöpleme. (25a/7)

ḳaraġan çiçegi Karağan çiçeği, karabaş otu; *(Lavanduka stoechas)*. Fırça gibi kullanılan sert tüylü bir bitki; yapışkan ve kokulu yaprağı olan, bodur funda boyunda dikensiz bir bitki. (33b/9)

ḳarakuruṭ Karakurut, günlük cinsinden bir ağaç karaardıç. (41b/16)

ḳaramuḳ Karamuk, dağlarda kendi kendine biten ve ilkbaharda çiçek açan, saçma büyüklüğünde, üzüm biçiminde meyveleri olan dikenli bir bitki, çalı. (2a/4)

ḳaranful yarpuzı Karanfil yarpuzu. (5a/5)

ḳaraża/ḳurz dikeni Mısır'da Said şehrinde yetişen, akasya yapılan dikenli bir ağaç. (5a/11), (4a/3)

ḳarġa ayaġı Kuzgunayağı kazayağı, kılır otunun katlanmayan, bükülmeyen bir çeşidi; *(Chenopodium).* (23b/16)

ḳarınca otı Karınca otu. (40b/19)

ḳarḳu ḳamışı Kargı kamışı, masura kamışı, 5m. kadar yükselebilen, rizomlu, çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Gövdesinden kaval ve ney yapılır; *(Arundo donax)*. (17a/18)

ḳaṣnı Kadı ağacı, şeytanboku otu ve bundan elde edilen zamk; *(Ferula assa-foetida)*. (40a/18)

ḳatmer zerrīn ḳadeḥ çiçegi Katmer nergis çiçeği, yediyaprak. (52a/18)

ḳaṭrān aġacı Katranağacı, Lübnan sediri, Süleyman ağacı; *(Cedrus)*. (29a/2)

ḳaṭrān köpügi Katranköpüğü, çayır mantarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim ve bir halka ile çevrili bulunan bir cins mantar; *(Polyporus igniarius)*. (37b/6)

ḳavaḳ aġacı Kavak ağacı; *(Populus).* (16a/8)

ḳavun Kavun; *(Cucum).* (21b/13)

ḳaya ḳoruġı Kaya koruğu, ekşi, kara üzüm gibi meyveleri olan, kayalık yerlerde biten bir yaban bitkisi; *(Sedum)*. (5a/18)

keçi boynuzı Keçiboynuzu; baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup; *(Ceratonia siliqua).* (21b/1)

keçi egirtmeci Keçieğirtmeci, keçimemesi, sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz veya kırmızımsı bir çeşit üzüm. (38a/14)

keçi memesi Keçimemesi, sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz ya da kırmızımsı olan bir çeşit üzüm. (38a/14)

keçi ṭırnaġı Keçitırnağı, sarı burçak. (35a/13)

kendir Kendir, kenevir, esrar otu; erkek ve dişi çiçekleri ayrı, gövde lifleri dokumacılıkta, taze sürgünleri, tohumları, erkek ve dişi çiçekleri esrar yapımında kullanılan otsu bitkiler. *(Cannabis sativa)*. (9b/18)

kene aġacı Kene ağacı, kene otu, sütleğengillerden, tropik bölgelerde yetişen, ağaç veya ağaççık durumunu alabilen, tohumlarından koyu bir bitkisel yağ elde edilen, bir yıllık otsu bitki, Hint baklası; *(Ricinus communis)*. (8b/7)

kenevir Kenevir, kendir otu, esrar otu; . *(Cannabis sativa)*. (38b/2)

kerdeme Kerdeme, tere; *(Lepidium).* (13b/17)

ḳıbṭī baḳla Mısır'da su içinde yetişen bir tür bakla. (39b/9)

ḳılur otı Kılır otu, çiçeklerindeki tohum sapları kürdan yerine kullanılan, bazı yerlerde kuş yuvası denilen bir ot, diş otu, hilal otu, mısır anasonu; *(Ammi visnaga)*. (3b/6)

ḳına aġacı Kına ağacı; *(Lawsonia inermis)*. (49a/1)

ḳına çiçegi Kına çiçeği, *(Balsamina hortensis)*. (38b/18)

ḳınṭıra 1. Sulu yerlerde yetişen, keskin kokulu gövdesi bölmeli ve delikli, kurusundan düdük yapılan bir ot. 2. Hasır otu. 3. Bir tür kamış. (28a/17)

ḳırmūzī gül Kırmızı gül. (14a/11)

ḳızıl gül Kırmızı gül. (38a/17)

ḳızıl ḥaşḫāş Bir tür haşhaş. (9b/11)

ḳızıl ḳavun Kızıl kavun. (37a/12)

ḳızıl sögüd Kızıl söğüt, salkım söğüt; *(Salix babylonica)*. (7b/20)

ḳızıl sūsen Kırmızı zambak. (22b/11)

ḳızılcuḳ Kızılcık, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç; *(Cornus mas)* ve bu ağacın güzün olgunlaşan, kırmızı, tek çekirdekli, reçeli ve şerbeti yapılan, buruk bir tadı olan yemişi. (25a/20)

ḳoç boynuzı Koçboynuzu otu, kokulu yonca, eşek yoncası da denilen çiçekleri boyar madde olarak kullanılan bir bitki; *(Melilotus officinalis)*. (2a/2)

ḳoç otı Koç otu, it kasarı, tilkitaşağı *(Orchis hircina)*. (7a/7)

ḳoca başı Kocabaşı, mavi renkli çiçeği ve nohut büyüklüğünde tohumu olan bir buçuk metre boyundaki dikenli bir ot; *(Onopordon acanthium)*. (3b/19)

ḳoḳar aġaç 1. Sedef otugillerden, Avrupa'ya Çin'den getirilmiş, kısa zamanda yetişip boy attığı için bir gölge ağacı olarak dikilen, kötü kokan bir ağaç, kokak ağaç, aylandız; *(Ailanthus glandulosa)*. 2. Mürver ağacı; *(Ailanthus anacardiaceae)*. (11a/19)

ḳoḳar ḳamış Kokar kamış. (37b/19)

ḳoḳar şedef Kokar sedef, kokar ağaç. (7a/14)

ḳoruḳ Koruk, henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm. (6a/9)

ḳovan çiçegi Kovan çiçeği. (31b/7)

ḳovan otı Oğul otu; *(Melissa officinalis)*. (7b/15)

ḳoyun pāçesi Koyunbacağı, sapı kısa, başakları dolgun ekin. (45a/1)

ḳoyun ḳıran/öldüren Koyunkıran, koyunöldüren denilen ilaç yapımında kullanılan bir çeşit bitki, kantaron, sarı kantaron, kırmızı kantaron, binbirdelik otu, kan otu, kılıç otu, kuzukıran, mayasıl otu, yara otu; *(Hypericum)*. (7a/3), (53b/17)

ḳozaḳ 1. Kozalak, çam, meşe, haşhaş vb. ağaçların, bitkilerin meyvesi, kozası. 2. Ham meyve. (19a/17)

kök mārūl Yaban turbu, acırga; *(Raphanus raphanistrum)*. (43b/9)

ḳudret ḥelvāsı Kudret helvası; beyaz çiçekli, 5-9 yaprakçıklı, 20m kadar yükselebilen, Kuzeybatı ve Batı Anadolu'da yaygın olan bir ağaç; *(Fraxinus ornus)*. (12a/20)

ḳum baḳlası Kumda yetişen bir bitki. (9a/19)

ḳum buġday Kum buğday. (41b/10)

ḳunduz ḥāyası Kunduztaşağı otu ve kökü, cavşir, oğlanaşı; *(Ferula alaeochytris)*. (40b/17)

ḳurbaġa yosuŋı Kurbağa yosunu. (9a/1)

ḳurd baġrı Kurtbağrı, zeytingillerden, yaprakları mızrağa benzer, çiçekleri beyaz, kokulu ve salkım durumunda olan, çit yapmakta kullanılan bir süs bitkisi; *(Ligustrum vulgare)*. (44b/8)

ḳurd üzümi Ayı üzümü, çay üzümü. (36b/14)

ḳurdluca ot 1. Tırmanıcı sarı çiçekleri olan, kokusu sarımsağı andıran, nemli yerlerde yetişen bir bitki, meşecik, yer meşesi, yer palamudu, yer pelidi, su sarımsağı. 2. Lohusa otu. (42b/6)

ḳuş etmegi 1. Kuşekmeği, turpgillerden, çorak yerlerde yetişen, beyaz veya mor çiçekli, eskiden hekimlikte kullanılan otçul bir bitki, çobandağarcığı *(Thlaspi)*. 2. Kuşekmeği, çobandeğneği, eşek madımağı, kadımalak, keçimemesi, kurtpençesi; *(Polygonum aviculare)*. 3. Ebegümeci; *(Malva siylvestris)*. (4a/12)

ḳuş ḳanadı Kuşkanadı otu. (11a/10)

ḳuş üzümi Kuş üzümü, küçük taneli çekirdeksiz üzüm. (42a/14)

ḳuzġun ayaġı Kuzgunayağı, çiçeklerindeki tohum sapları kürdan yerine kullanılan bir ot, kuşayağı, kılır otu, hilal otu, diş otu; *(Ammi visnaga)*. (3b/6)

ḳuzġun ḳılıcı Kuzgunkılıcı, süsengillerden, uzun, ensiz ve sivri yapraklı bir süs bitkisi, glayöl (*Gladiolus illyricus)*. (22b/11)

ḳuzġun otı Kuzgun otu. (11a/11)

ḳuzı butrağı Kuzu pıtrağı, koyun otu, fıtık otu, kasık otu, kızıl yaprak; *(Agrimonia eupatoria)*. (6b/8)

ḳuzı ḳulaġı Kuzukulağı, ekşikulak, ekşimik, oğlakkulağı, şeytankulağı; *(Rumex acetosella)*. (14b/9)

kümren Çiğ olarak yenilen sarımsak cinsinden kötü kokulu yabani bir ot, yaban sarımsağı. (25b/10)

mārulcuḳ Marulcuk, düğün çiçeğigillerden, kökleri iç sürdürücü olarak kullanılan, kara çöpleme, yeşil çöpleme ve sarı çöpleme gibi türleri olan bir bitki; *(Helleborus)*. (19b/14)

mekke ayruġı Mekke ayrığı; *(Cynodon dactylon)*. (9b/21)

meryem eli Meryemanaeli denilen bir kök, meryemeli, meryem otu, acı yavşan, anababakokusu; *(Teucrium polium)*. (3b/17)

meyan Meyan kökü, tüysü yapraklı, mavimsi, mor çiçekli, tatlı olan toprak altı bölümleri hekimlikte ve serinletici içkilerin yapımında kullanılan bir bitki; *(Glycyrrhiza glabra)*. (7a/13)

misk otı Karanfil yarpuzu. (38a/21)

muḥabbet otı Muhabbet ve sevgi otu. (40a/21)

mürdümük 1. Mürdümük, otsu bölümüm hayvan yemi olarak kullanılan, beyaz, açık mavi veya mor çiçekleri olan bir yıllık otsu bitki, akburçak; *(Lathyrus sativus).* 2. Bezelye; *(Pisum sativum).* (18b/2)

nār çiçegi Nar çiçeği. (7a/16)

nāzle otı Nezle otu, pisik otu; kokusu kuvvetli, koyu mor çiçekli, yaprakları çorba ve yemeklere koku vermek için kullanılan otsu bir bitki; *(Nepeta racemosa)*. (48b/7)

nehrī ḳuzı ḳulaġı Kuzukulağı cinsinden su kuzukulağısı denilen bir bitki. (6b/8)

nevrūz otı Nevruz otu, çiçekleri aslanağzına benzeyen, türlü renkte, taşıdığı glikozit sebebiyle iç söktürücü olarak kullanılan bir kır bitkisi; *(Linaria vulgaris)*. (3a/15)

nişādır ṣoġanı Nişadır soğanı, adasoğanı; *(Urginea maritima).* (9b/5)

oġlan aşı Oğlanaşı, kunduztaşağı otu, cavşir; *(Ferula alaeochytris).* (9a/10)

oġlan düşüren Oğlandüşüren otu. (4a/21)

oġul otı Oğul otu, melisa, kovan otu; *(Melissa officinalis)*. (16b/21)

otsuz çavdar Otsuz çavdar. (7b/1)

öksüz oġlan çigdemi Öksüzoğlan çiğdemi, acı çiğdem, güz çiğdemi, sorıncan ağacı, ağır kestane; *(Colchicum autumnale)*. (18a/14)

ören güli Ören gülü, bir tür sarmaşık, ak asma, yılan üzümü. (10a/18)

pamuḳlıḳ otı Pamukluk otu, ormanlarda yetişen, yaz kış yapraklarını dökmeyen, yabangülüne benzer, çiçekleri güzel kokulu bir çeşit küçük ağaç. (40/12)

pazı(u) Pazı, ıspanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak; *(Beta vulgaris varcicla).* (2b/1), (27b/19)

peyġamber çiçegi Peygamber çiçeği, mavikantaron, baharda buğday tarlalarında mor renkli çiçekler açan bir bitki, belemir, acımık; *(Centaurea cyanus)*. (26b/20)

pire aġacı Pire ağacı, pire otu; *(Pyrethrum carneum).* (14b/17)

pire otı Pire otu, nezle otu; *(Anacyclus pyrethrum)*. (43a/10)

pire yavşanı Pire yavşanı, sarı yavşan otu; *(Artemisia)*. (53b/19)

reyḥān ḳaranfulı Fesleğen karanfili. (50b/13)

rūm cevzi Rum cevizi. (14b/7)

rūm ḳōzı Rum cevizi. (16b/20)

ṣaḳız dikeni Sakız dikeni, sakız çıkarılan bir tür diken; ak ve kara olmak üzere iki cinsi vardır. (3b/17)

ṣarmaşuḳ Sarmaşık; *(Hedera helix)*. (6a/5)

ṣarmısaḳ Sarımsak; *(Allium sativum)*. (4b/16)

ṣaru aġaç Sarıağaç, zerdeçal, Hint safranı; *(Curcuma longa)*. (3a/3)

ṣaru boya Sarıboya otu; *(Serratula tinctoria).* (35b/7)

ṣaru çiçeklü berrī yonca Sarı çiçekli yaban yoncası, kokulu yonca, yem bitkisi; *(Medicago falcata)*. (16a/8)

ṣaru misk Sarı misk; sarı yabani gül tohumu. (48a/9)

ṣaru türbüd Sarı türbit, sarı diken, sığır ödü denilen bitkinin kökü. (32a/8)

ṣaruca ḳaṭrān Sarı katran. (49b/12)

semüz/semüzlik otı Semizotu; *(Portulaca oleracea)*. (18a/11), (7b/1)

serçe dili Serçedili otu, kuş otu, yol kenarları, duvar dipleri ve bahçelerde yetişen bir yıllık ve otsu bir bitki; *(Stellaria media).* (13b/10)

sevgü/sevdā otı Muhabbet ve sevgi otu, adamotu, hacılar otu, kankurutan; *(Mandragora autumnalis)*. (45a/20), (41b/3)

ṣıçan ḳulaġı Sıçankulağı; *(Anagallis)*, mercanköşk çiçeği; *(Origanum majorana)*. (29a/10)

sıçan otı Sıçan otu, fareleri öldüren kokusu keskin zehirli bir ot, arsenik. (48a/19)

ṣıçan ṣābūnı Sıçan sabunu, kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü; *(Gypsophila struthium)*; köpürtken; *(Cyclamen)*. (45b/8)

ṣıġır dikeni Sığırdikeni, sığırlarda yağ yapan bir çeşit bitki. (7a/10)

ṣıġır dili Sığırdili otu; 1- 30-60cm yükseklikte, tüylü, çok yıllık ve otsu bir bitki, öküzdili*; (Anchusa officinalis)*. (8b/5)

ṣıġır gözi Sığır papatyası, sığırgözü, mastı çiçeği, arnika; *(Arnica montana).* (2a/9)

ṣıġır ḳarpūzı Bir cins karpuz. (52b/15)

ṣıġır ḳuyruġı Sığırkuyruğu bitkisi; *(Verbascum).* (5a/2)

ṣıġır mantarı Sığır mantarı, iri bir cins mantar,cincile, zehirli mantar; *(Tricholoma)*. (14a/11)

ṣıġır siki Sığırsiki otu. (54a/13)

sırtlan ayası Sırtlanpençesi otu. (45a/13)

sincan aġacı/çalısı/dikeni Meyveleri idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılan bir bitki, Sincan çalısı, kara çalı, çalı dikeni, çıçırgan, çeşmezen, isa dikeni, kara diken; *(Paliuru spina)*. (15a/10), (41b/11), (22b/15)

sirken/şirken Sirken otu, sonbaharda açan, yaprakları ıspanak gibi olan ve sebze olarak kullanılan bir bitki, yabani ıspanak, yabani semizotu, labada; *(Chenopidium album)*. (9b/6), (12a/17)

siyāh büber Kara biber. (32b/12)

siyāh erik Siyah bir cins erik. (47b/8)

siyāh ḫaşḫāş Kara haşhaş. (14a/15)

siyāh iri üzüm Siyah, iri bir çeşit üzüm. (37b/1)

siyāh üzüm Kara üzüm. (22b/7)

ṣoġulcan çıḳaraḳ/düşüren Solucançıkaran otu, bir tür yavşan; *(Artemisia cina)*. (52a/6), (47b/2)

ṣorġun aġacı, sorḫūn çiçegi Sorkun ağacı, bey söğüdü, sepetçi söğüdü; *(Salix viminalis)*. (43a/13), (48a/11)

sögüt, sögit Söğüt ağacı; *(Salix)*. (22a/14), (1b/17)

ṣu büberi Su biberi, su teresi. (39b/2)

ṣu kerdemesi Su teresi; *(Nasturium officinale).* (4a/4)

ṣu kerefesi Su kerevizi, su teresi. (24a/1)

ṣu pazusı Su pazısı. (27b/12)

sūdān zeytūnı Bir tür etli ve büyük zeytin, kalamata, Sudan zeytini. (39b/17)

sulṭān börgi Kadifeçiçeği; *(Fumaria officinalis)*, horozibiği; *(Amaranthus).* (7a/4)

sulṭān otı Sultan otu, mürver; *(Sambucus nigra)*. (7a/4)

südlügen Sütleğen otu; *(Euphorbia peplis)*. (17a/1)

ṣām aġacı Çam ağacı; *(Pinus)*. (52b/8)

şām pırasası Şam pırasası. (42a/20)
şeker ḳamışı Şeker kamışı, öz suyundan şeker çıkarılan bir bitki; *(Saccarum officinarum)*. (28a/4)
şiddetsiz nıbḳa yemişi Dikensiz kiraz. (42b/21)
ṭaġ kerefesi Dağ kerevizi. (23b/7)
ṭaġ naʿnāsı/naʿnesi Dağ nanesi, güveği otu, kekik otu, zater; *(Origanumvulgare).* (32b/19), (2a/4)
ṭaġ pazusı Dağ pazısı. (15a/11)
ṭaġ pelīni Dağ peliti, yabani pelit otu. (37a/14)
ṭaġ reyḥānı Yabani fesleğen. (6a/19)
ṭaġ sulṭānı Dağsultanı, altın otu. (33a/9)
ṭaġ üzümi Dağ üzümü. (50b/11)
ṭaġ yarpuzı Dağ yarpuzu. (16b/13)
ṭaġ zeytūnı Dağ zeytini. (36a/10)
ṭāġī alūc Dağ alıcı. (52b/16)
ṭāġī pire yavşanı Dağ yavşanı, sarı yavşan, sarı pelin.(3a/11)
ṭāġī sāde gül Yabani bir gül. (47b/6)
ṭalaġan dögen Isırgan otu; *(Urtica).* (43a/21)
ṭalaḳ otı Dalak otu, altın otu; *(Ceterach officinarum)*. (25a/14)
ṭāne ḳıran Tanekıran, kara çöpleme otu; *(Helleborus orientalis)*. (19b/3)
ṭaru Darı; buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki; *(Panicum miliaceum)*. (6b/3)
ṭaru başaġı Darı başağı. (32b/8)
ṭaş güli Taş gülü. (18a/5)
ṭatlu çekirdeklü zerdālū Tatlı çekirdekli kayısı, elma eriği, tüysüz şeftali. (12a/19)
ṭavşan ayaġı Tavşanayağı, tavşantopuğu: 1.Top biçiminde, güzel kokulu, sarı kır çiçeği. 2. Kırlarda biten kökü soyularak yenilen bir çeşit yabanıl ot. (47a/6)
ṭavşan ḳulaġı Tavşankulağı, buhurumeryem, siklamen (*Cyclamen coum).* (3b/9)
ṭavşancıl ṭoynaġı Tavşancıltırnağı denilen bitki. (3b/16)
tāze gül Yeni açmış gül. (52b/18)
teke ṣaḳalı(u) Tekesakalı, dedesakalı, keçisakalı, kekilcan, tekilcan; *(Scorzonera, tragopogon).* (42a/13), (5a/7)
tertāẕe yaş zeytūn Taze zeytin. (46b/7)
tesbīḥ aġacı Tespih ağacı, Hindistan'da ve Avrupa'nın sıcak bölgelerinde yetişen, meyvesi zehirli, kabukları ateş düşürücü bir ağaç, tespih çalısı, Çin leylağı; *(Melia azedarach)*. (3b/14)
ṭoḳuz diplü Dokuzdipli, gelgeç, kar çiçeği, süsengillerden, beyaz ve pembe çiçekler açan soğanlı bitki; *(Leuconium)*. 2. Marulcuk; *(Helleborus)*. (19b/14)
ṭomalan mantarı Domalan mantarı, toprak içinde yumru biçiminde yetişen, yenilebilen bir bitki, yer mantarı, karakeme; *(Tuber melanosporum)*. (22b/14)
ṭoŋuz aġırşaġı Domuzağırşağı, köpürtken; *(Cyclamen)*. (9a/14)
ṭoŋuz çiçegi Domuz çiçeği. (25b/8)
ṭoŋuz dikeni Domuz dikeni, kurre dikeni, pişik geveni, at geveni, çobanyastığı, kar dikeni, kirpi otu; *(Acantholimon)*. (3b/21)
ṭoŋuz topalaġı Domuz topalağı; *(Cyperus rotundus)*. (21a/18)
ṭopalaḳ Topalak, hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki; *(Rhamnus clorophorus globosus)*. (3a/12)
ṭoraḳ Dorak otu, dereotu; *(Anethum graveolens)*. (14b/6)
türkī göyinek Türk güneyiği. (20a/16)

ʿūd aġacı Öd ağacı; *(Aquilaria agallocha)*. (4a/10)

ulam Sulak yerlerde yetişen bir çeşit ot. 2. Üzüm çubuklarına örülen, çubuklardan geçinen, asalak bir bitki. (45b/11)

ulama Ulama otu, yayılgan otu, sarmaşık otu; *(Equeisetum ramosissimum)*. (3b/20)

uruz otı Bağa yaprağı, sinir otu; *(Plantago major)*. (16a/9)

uşaḳ Daneçadır; çadıruşağı ve zamkı; *(Dorema ammoniacum).* (2a/9)

uzun ḳavun Uzun kavun. (22a/4)

üvez Üvez; gülgillerden, orta boylu bir ağaç; *(Pirus sorbus)* ve bu ağacın muşmulaya benzeyen yemişi. (40a/21)

üzü(i)m Üzüm; *(Vitis vinifera).* (6a/12), (4b/11)

üzüm aġacı Üzüm ağacı, asma. (22a/15)

vaḥşī böġürtlen yemişi Yabani böğürtlen yemişi, dut; *(Morus).* (44a/13)

yabān güneyigi Hindiba, yaban marulu, güneyik, göyinek; *(Cichorium endiva)*. (34a/19)

yabān ḳabaġı Yaban kabağı. (4b/3)

yabān gendenesi Yabani pırasa, it siyeği. (9a/18)

yabān ḫardalı Yabani hardal; *(Sinapis arvensis)*. (9a/16)

yabān ḳaranfulı Yabani karanfil. (25b/7)

yabān keşdānesi Yaban kestanesi. (4a/18)

yabān mersīni Yabani mersin. (48b/4)

yabān pırāṣası Yabani pırasa, soğanak, it siyegi, dağ gendenesi; *(Allium porrum).* (46a/9)

yabān servisi Yaban servisi. (44a/5)

yabān ṣoġanı Yabani soğan. (7b/4)

yabān sünbüli Yabani sümbül. (38a/14)

yabān şalġamı Yabani şalgam. (21b/7)

yabān tūrbı Yaban turbu, acırga; *(Raphanus raphanistrum)*. (8b/5)

yandaḳ dikeni/yandaḳ otı/yanṭaḳ Yandak dikeni, demirdelen, kayışkıran, kayık çiçeği, sabankıran, yantak; *(Ononis spinosa).* Dikenli, pembe çiçekli bir bitki olup, kökleri idrar arttırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılır. (3b/1), (25a/5), (4b/15)

yarpuz Yarpuz; çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki; *(Mentha pulegium)*. (2b/3)

yaş çoġan Yaş çöven. (42b/1)

yavşan 1. Özel kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir ot. 2. Yakacak olarak kullanılan bir ot. 3. Süpürge yapmaya yarayan bir ot. (13b/12)

yaz yarpuzı Yaz yarpuzu, su teresi. (7b/18)

yėdi ayaḫlu Hindistan'dan gelen yedi ayaklı denilen şifalı bir ot. (54a/16)

yėr aġacı Yer ağacı, çamı, yer peliti, kısamahmut otu; *(Ajuga chamaepitys)*. (15a/5)

yėr dehenlü Yerağızlı, defne ağacı. (21a/12)

yėr encüsi Yer incisi, inci çiçeği, zambakgillerden, temren biçimindeki yaprakları arasında, ince bir sap üzerinde küçük çan biçiminde beyaz çiçekler açan bir süs bitkisi, müge; *(Convallaria majalis)*. (22a/13)

yėr şanavberi Yer çamı, yer peliti, kısamahmut otu, yer palamutu; *(Ajuga chamaepitys)*. (26b/6)

yėr servisi Yer servisi. (22a/2)

yėr siki Yer hadisesi, eşek turbu, yaban turbu, acırga; *(Raphanus raphanistrum)*. (4b/20)

yėr ṣoġanı Yer soğanı. (2b/15)

yirticiler otı Yabani kereviz cinsinden bir bitki, masiva çiçeği, yırtıcılar ayası, düğün çiçeği, kurbağa otu, düğün otu. (36a/11)

yoḫsul urġanı Yoksulurganı denilen bir cins sarmaşık. (40a/16)

yonca Yonca, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı; *(Trifolium)*. (3a/2)

yoşuŋ Yosun. (14a/14)

yüzerlik çiçegi Üzerlik çiçeği. (11b/8)

zerrīn ḳadeḥ Nergis çiçeği, zerrinkadeh çiçeği; *(Narcissus)*. (51b/1)

KISALTMALAR

Ar. : Arapça
BTS : Büyük Türkçe Sözlük
DLT : Divanü Lügat-it Türk Tercümesi
Er. **:** Ermenice
Far. : Farsça
Fr. **:** Fransızca
Gr. : Grekçe
Ktp. **:** Kitaplık
LME : Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ
s. **:** Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
Vb. **:** Ve benzeri
yy. **:**Yüzyıl

KAYNAKÇA

ADIVAR, A. Adnan (1991). *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul: Remzi Yayınları.

ARAT, Reşit Rahmeti (2006). *Kutadgu Bilig*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ATALAY, Besim (2006). *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*, C.4, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAYAT, Ali Haydar (2003). *Tıp Tarihi*, İzmir: Sade Matbaa.

BAYTOP, Turhan (1994). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BEDEVIAN, K. Armenag (1936). *İllustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish Language*, Argus and Papazian Presses, Kahire.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1975). *Osmanlı Müellifleri*, C.II, İstanbul.

CANPOLAT, Mustafa - Önler Zafer (2006). *Edviye-i Müfrede, Metin-Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1995). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DOĞAN, Şaban (2009) Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya.

MURAD, Sibel (2009). Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin Dizinler), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.

Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*, (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖNLER, Zafer (1985). *"Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri"*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1985*, s.87-130.

ÖNLER, Zafer (1990). *"XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri"*, *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Fahir İz Armağanı I*, Volume 14, s. 357, 1990.

ÖNLER, Zafer (1990). *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖNLER, Zafer (1999). *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*, Ankara: Simurg Yayınları.

ÖNLER, Zafer (2000). *Revnâk-ı Bûtsân,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖNLER, Zafer (2004). "*XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları*", İstanbul: Kebikeç Yayınları.

SARI, Mevlüt (1982). *El-Mevârid- Arapça – Türkçe Lûgat*, İstanbul: İpek Yayınları.

STEINGASS, F. (2005). *Persian – English Dictionary,* İstanbul: Çağrı Yayınları.

ŞAHİN, Hatice (2007). "*Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri", Turkish Studies*, Volume 2/2, p.570-602, s. 571, Spring 2007

Sami, Şemseddin (2005). *Kamûs-ı Türkî,* İstanbul: Çağrı Yayınları.

TDK (1977). *Tarama Sözlügü*; I-VIII. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (1993). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

UÇAR, İlhan (2009). Hazâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb Cerrâh Mes'ûd (Giriş-İnceleme-Metin Dizinler), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya.